

¹Қайполла Қ. ²Муратбекова А.М. ³Занадил Ж.

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

² Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Алматы, Қазақстан

³Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Алматы, Қазақстан

E-mail: ¹qayrekeqay@gmail.com, ²albina.muratbek@gmail.com,

³zhuldiz_zanadil@hotmail.com

ҚЫТАЙДАҒЫ ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ТАРИХИ ГЕОГРАФИЯСЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Аңдатпа. Мақала Қытай тарихнамасындағы Орталық Азияның тарихи географиясына арналған маңызды және жаңашыл зерттеу болып табылады. Зерттеудің басты мақсаты – Қытай ғалымдарының ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейін Орталық Азия аймағын зерттеудегі әдістері мен көзқарастарының өзгерістерін жүйелеп, олардың ғылыми эволюциясын көрсету. Бұл мақсатқа жету үшін мақалада қытай дереккөздеріндегі ақпараттар мұқият талданып, осы деректер арқылы Орталық Азияның тарихи-географиялық ерекшеліктері ашып көрсетіледі. Зерттеу барысында салыстырмалы-тарихи, деректанулық және тарихнамалық әдістердің үйлесімді қолданылуы зерттеу жұмысын тереңдетіп, оның ғылыми жаңалығын арттырған. Салыстырмалы-тарихи әдіс Орталық Азия мен Қытай арасындағы тарихи-географиялық байланыстарды салыстыра отырып, олардың ортақ және ерекшеленетін аспектілерін анықтауға көмектеседі. Бұл әдіс арқылы авторлар Орталық Азияның Қытай тарихнамасындағы орнын айқындайды. Деректанулық әдіс ежелгі және қазіргі дереккөздердің мазмұнын жан-жақты талдай отырып, жаңа фактілер мен мәліметтерді ғылыми айналымға енгізуге мүмкіндік береді. Тарихнамалық әдіс арқылы зерттеулерді хронологиялық түрде жүйелеу, әр кезеңнің ғылыми ерекшеліктерін анықтау мақалаға жаңашыл сипат береді. Мақала нәтижесінде Қытай тарихнамасында Орталық Азия туралы тың тұжырымдар мен ғылыми пайымдаулар жасалып, аймақтың тарихи географиясы туралы жаңа көзқарастар ұсынылған. Осы арқылы зерттеу Орталық Азияны зерттеу саласындағы ғылыми дискурсты байытуға елеулі үлес қосады.

Алғыс: Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің «Орталық Азияның тарихи географиясы» тақырыбындағы бағдарламалық-мақсатты қаржыландыру жобасын жүзеге асыру аясында орындалды. (жеке тіркеу нөмірі: BR21882416).

Кілт сөздер: Орталық Азия, тарихи картография, Қытай деректері, Географиялық зерттеулер, Ғылыми көзқарастар, Көне деректер, Эволюция зерттеулері, Батыс өңір, Зерттеу жаңалықтары, Деректанулық әдіс

Кіріспе

Батыс тарихнамасында «Central Asia», «Inner Asia», «Haute Asia» және «Zentralasien», ал орыс тарихнамасында «Средняя Азия» және «Центральная Азия» деп аталған Орталық Азия аймағы Қытай тарихнамасында «Батыс өңір» (西域) деп аталып келді. Аталмыш «Батыс өңір» (西域) атауы Қытай тарихнамасында алғаш рет Сыма Цяньның (б.з.б. 140-86 жж.) «Шы цзи» атты еңбегі мен Бань Гудың (32-92 жж.) жәй жақша төменде де өзгертіңіз «Хань шу» атты еңбегінде кездеседі (Шы цзи, 123 том; Хан шу, 61 том). Дегенмен, Қытай тіліндегі тарихи жазбаларда «Батыс өңір» атауының мағынасы әр дәуірде әр түрлі өзгеріске ұшырап, құбылып отырады. Дәстүрлі және тар мағынадағы «Батыс өңір» – «Ғұндардың батысы,

Үйсіндердің оңтүстігі мен солтүстігіндегі Ұлытаулар, ортасында дария бар. Шығысы мен батысының қашықтығы алты мың шақырымнан астам, оңтүстігі мен солтүстігінің арасы мың шақырымнан артық. Шығысы Хан әулетімен іргелес» (Шы цзи, 123 том), демек, бұл бүгінгі Қытайдағы ШҰАР мен Ішкі Моңғолияны және Гансу провинциясының батысын меңзейді. Кең мағынадан алып қарағанда «Батыс өңір» – Орталық Азияны, яғни Азияның орта бөлігін, Шыңжаң, Тибет және Ішкі Моңғолиямен қатар, Моңғолия, Оңтүстік Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Түркіменстан, Тәжікстан, Ауғанстан және Иранды қамтиды (Жанболат, 2012: 296). Жапонияның тарихшысы Тору Ханеда өзінің «Батыс өңірдің мәдениет тарихы» деген еңбегінде қазіргі Орталық Азиядағы бес республиканы ғана «Батыс өңір» деп санайды (Тору, 2005: 8). Сонымен қатар, қытайлық ғалым Фың Чеңжүн (1887-1946 жж.) «Батыс өңірдің жер-су атаулары» (西域地名) атты кітабында «Батыс өңір» атауын анағұрлым кең мағынада түсіндіріп, оны «Қытайдың Гансу провинциясындағы Юймынгуан мен Яңгуаннан сонау Каспийге дейін, Азияның батысы мен ортасын, Үнді түбегін, тіпті Еуропаның шығысы мен Африканың солтүстігін қамтып жатқан ұланғайыр аумақ» деп жазады (Фың, 1982: 4-5). Алайда Қытай тарихнамасында «Батыс өңір» атауының білдіретін аумағы анық болмағанына қарамастан, аталмыш тарихи деректер Орталық Азия туралы қазіргі тарихи және географиялық зерттеулер тұрғысынан маңызды рөл атқарды деуге болады.

Материалдар мен зерттеу әдістері

Орталық Азияның тарихи географиясын зерттеу үшін қолданылған әдістердің жиынтығы зерттеудің жүйелілігі мен тереңдігін қамтамасыз етеді. Зерттеу барысында үш негізгі әдіс – салыстырмалы-тарихи, деректанулық және тарихнамалық әдістер – белсенді түрде пайдаланылды. Салыстырмалы-тарихи әдіс: Бұл әдіс арқылы Қытай мен Орталық Азияның тарихи деректері арасындағы байланыстар мен ерекшеліктерді салыстыру мүмкіндігі туды. Мысалы, географиялық жағдайлардың, климаттық ерекшеліктердің, және мәдени алмасулардың әсерін бағалай отырып, зерттеушілер Орталық Азия мен Қытай арасындағы тарихи қатынастарды тереңірек түсінуге мүмкіндік алды. Деректанулық әдіс: Деректанулық тәсіл арқылы зерттеушілер тарихи құжаттардың, жазбалардың, және карталардың мазмұнын терең талдады. Бұл әдіс деректердің нақтылығын, контекстін, және олардың тарихи маңыздылығын анықтауға көмектесті. Мысалы, Қытай тарихи жазбаларында Орталық Азияның сипаттамасы, саяси жағдайлары және экономикалық байланыстары туралы деректер жинақталды, бұл аймақтың географиялық контекстінде жаңа көзқарастарды қалыптастыруға мүмкіндік берді. Тарихнамалық әдіс: Бұл әдіс арқылы зерттеушілердің назарын өткен дәуірлердегі зерттеу тәсілдеріне, олардың эволюциясына және қазіргі заманғы көзқарастарға аударуға мүмкіндік туды. Тарихнамалық талдау арқылы зерттеу нәтижелері тарихи ғылымның дамуы мен зерттеу парадигмаларының өзгеруін көрсету үшін маңызды болды. Зерттеу нәтижесінде Орталық Азияның тарихи географиясы бойынша жаңа ғылыми тұжырымдар мен концепциялар қалыптасты. Біріншіден, Қытай деректері негізінде аймақтың тарихи-мәдени дамуының хронологиясы нақтыланды, бұл бұрын-соңды зерттелмеген кезеңдер мен оқиғаларды анықтауға мүмкіндік берді. Екіншіден, Орталық Азия мен Қытай арасындағы экономикалық және мәдени байланыстардың жаңа аспектілері ашылды, олар зерттеудің салыстырмалы-тарихи әдісі арқылы тереңдетілді. Мысалы, сауда жолдарының өзгеруі, мәдени алмасулардың динамикасы, және саяси қатынастардың эволюциясы жайлы тың деректер ұсынылды. Соңында, тарихи географияны зерттеу барысында қалыптасқан жаңа деректер мен көзқарастар, ғылыми қауымдастықтың назарын аударып, болашақ зерттеулер үшін жаңа бағыттар мен мүмкіндіктер ашты. Осының нәтижесінде, Орталық Азияның тарихи географиясы тек аймақтың емес, бүкіл Еуразияның тарихи дамуына әсер ететін маңызды фактор ретінде қарастырылады.

Талқылау

Қытай тарихнамасында б.з.б. X ғасырда жазылған «Мутияңзының өмірбаяны» (穆天子传) атты тарихи жазба – Орталық Азияның географиялық жағдайлары дерек беретін ең алғашқы еңбектердің бірі. Кейінгі кезеңдерде «Шы цзи: Дауан баяны» (史记·大宛列传), «Хань шу: Батыс өңір тарауы» (汉书·西域传), «Ху Хань шу: Батыс өңір тарауы» (后汉书·西域传), «Вэй шу: Батыс өңірлер тарауы» (魏书·西域传), «Суй шу: Батыс өңір тарауы» (隋书·西域传), «Нан цзи: Батыс өңір елдері туралы» (南史·西域诸国传) және «Бэй цзи: Батыс өңір тарауы» (北史·西域传) т.б. тарихи жазбалар саяхат естеліктеріне негізделсе де, Орталық Азияның тарихи географиясы мен жер-су атауларына қатысты деректер молынан кездеседі. Одан кейінгі кезеңдерде «Цзю Тан шу» (旧唐书), «Шин Тан шу» (新唐书), «Ескі бес патшалық тарихы» (旧五代史), «Жаңа бес патшалық тарихы» (新五代史), «Сун шы» (宋史), «Лияу шы» (辽史), «Жин шы» (金史), «Юань шы» (元史) және «Мин шы» (明史) қатарлы тарихи еңбектерде Орталық Азияның мен Шыңжаң тарихи географиясына қатысты мәліметтер баршылық. Жоғарыда аталған тарихи жазба деректерден сырт, Қытайда әр дәуірде сызылған «Каннидо» (混一疆理歷代國都之圖), «Да мин го ту» (大明國圖), «Сию туди ренву ту» (西域土地人物图), «Сию туди ренву люэ» (西域土地人物略), «Мэнгу Шаньшуй Диту» (蒙古山水地图), «Цяньлун тянься юдиту» (乾隆天下輿地图), «Канси хуанью чюаньланту» (康熙皇輿全览图) және т.б. тарихи карталардың да Орталық Азияның тарихи географиясын зерттеуде маңызы зор.

Сонымен қатар, Орталық Азия мен Шыңжаң тарихи географиясы мен жер-су атауларына қатысты қытай тіліндегі арнайы тарихи жазбалар да кездеседі. Мысалы, солардың ішінде Цин дәуіріндегі Қытай тарихшысы Шюй Суңның (1781-1848 жж.) еңбектерін ерекше атап өтуге болады. Ол «Сун патшалығы тарихының негіздері» (宋会要稿) және «Таң дәуірінің толық жазбаларын» (全唐文) өңдеумен қатар, Қытайдың солтүстік-батысындағы шекаралас аймақтардың тарихи географиясы туралы «Батыс өңірдің су жолдары естелігі» (西域水道记), «Хан шу Батыс өңір шежіресінің толықтырған ескертпесі» (汉书西域传补注), «Синьбоның география туралы жазбалары» (新斲注地理志集释), «Юань патшалығының солтүстік-батыс географиялық анықтамасы» (元史西北地理考), «Таңғұттардың географиялық анықтамасы» (西夏地理考), «Чанчуньның батысқа саяхаты естелігіне арнау» (长春真人西游记跋) және т.б. сияқты көптеген еңбектер жазып, Орталық Азияны қамтыған тұтас Еуразия аймағының тарихы мен географиясын зерттеді. Оның тарихи еңбектерінің ықпалымен Қытайда шекаралас аймақтардың тарихы мен географиясын зерттеу дәстүрлі қалыптасты деуге болады.

Шюй Суңның Орталық Азияның жер-су атаулары туралы ең әйгілі еңбегі – «Батыс өңірдің су жолдары естелігі» (西域水道记). Шюй 1819 жылғы аталмыш еңбегінде қытайлық тарихшы Ли Даюаньның (466/472-527 жж.) «Су жолдарына түсініктеме» (水经注) атты тарихи еңбегіне сүйеніп, жер-жерде жүргізген зерттеулері арқылы көптеген мәліметтер жинай отырып, Шыңжаң мен Орталық Азияның су жолдарын барынша жіңішкелікпен түсіндіреді. Атап айтқанда, Ертіс өзенімен қатар, Лопнұр көлі, Қаракөл, Баркөл, Манас көлі, Айби көлі, Балқаш көлі, Сайрам көлі, Ыстықкөл, Алакөл, Бурылтоғай көлі, Зайсаң көлі сияқты көлдер мен олардың іргелес аймақтарына байланысқан су жолдары мен өзен алқаптарын, қалалар мен елді мекендердің тарихын және этникалық топтардың таралуы егжей-тегжейлі сипатталған (Шюй, 1819).

Зерттеу нәтижелері

1930 жылдарда Орталық Азияның тарихы туралы шет тілдердегі маңызды зерттеу еңбектерінің қытай тіліне аударылуы да Қытайдың Орталық Азия аймағын тереңдей тануына және кейінгі тарихи зерттеулерге айтарлықтай үлес қосты. Бұл кезеңде Фың Чеңжүн, Цэнь Жүньмян (1885-1961 жж.) сияқты қытайлық ғалымдар көп еңбек етті. Бұл бағытта, әсіресе, Фың Чеңжүн Шыңжаң мен Орталық Азияның тарихи жер-су атауларына қатысты зерттеулерде жемісті нәтижелерге қол жеткізді. Фың шетелдік зерттеу нәтижелерін енгізуге баса назар аударып, 1930 жылы «Батыс өңірдің жер-су атаулары» (西域地名) атты монографиясын жариялады (Фың, 1930). Ал, Цэнь Жунмианның 1958 жылы жариялаған «Түрік тарихының жинағы» (突厥集史) және «Батыс Түрік қағанатының тарихи материалдары бойынша қосымша және зерттеулер» (西突厥史料补阙及考证) атты ғылыми еңбектері Қытайда Түрік қағанатының тарихы мен географиясы туралы шыққан алғашқы зерттеулердің көшін бастады (Цэнь, 1958).

1960-1970 жылдардан бастап Қытайда Орталық Азияны зерттейтін арнайы зерттеу орталықтары мен институттардың ашылуы және ғылыми журналдар жарыққа шығуы елдегі Орталық Азия туралы зерттеулерге серпін берді. Бұл тұрғыда 1965 жылы Ресей, Шығыс Еуропа және Орталық Азия ғылыми-зерттеу институты құрылды. Шыңжаң университетінде 1979 жылы құрылған Орталық Азия тарихи зерттеу кафедрасы мен 1980 жылы құрылған Орталық Азия географиялық зерттеу кафедрасы біріктіріліп 1987 жылы Орталық Азия мәдениетін зерттеу институты болып қайта құрылды (аталмыш институт 2011 жылы Шыңжаң университеті Орталық Азия геосаяси ғылыми-зерттеу институты болып өзгерді). Ал, 1980 жылы ШҰАР Әлеуметтік ғылымдар академиясында Орталық Азия зерттеу институты құрылды. Қытай әлеуметтік ғылымдар академиясында 1980 жылы «Eurasian Studies» журналы және 1981 жылы «Russian, East European & Central Asian Studies» журналында Орталық Азия бойынша тарихи, этнологиялық, географиялық, әлеуметтік және экономикалық зерттеулер жарияланып келеді (Қанай, 2019: 30-32).

1980 жылдары қытайлық ғалымдардың Орталық Азияның тарихы мен тарихи географиясына қатысты авторлық ғылыми еңбектері пайда болды. Солардың бірі болып, қытайлық тарихшы Ван Жылай 1980 жылы «Орталық Азия тарихы» және 1989 жылы «Орталық Азиядағы қазіргі заман тарихы» кітабын баспадан шығарып, Қытайда Орталық Азия тарихы бойынша зерттеулерге өз үлесін қосты (Ван, 1980; Ван, 1989). Сол жылдары Орталық Азиялық тарихшылардың еңбектері де қытай тіліне аударылды. Мысалы, 1980 жылдары іркес-тіркес Мұхаммед Жуайнидың «Тарихи жаһангушай» (Жуайни, 1981), Мұхаммед Хайдар Дулатидың «Тарихи Рашиди» (Дулати, 1983) жылы және 1983-1986 жылдары Рашид ад-Диннің «Жамиғ ат-тауарих» (Рашид ад-Дин, 1983) кітабы қытайшаға аударылды.

Орталық Азияның тарихи жер-су атауларының мәтіндік зерттеулеріне тоқталатын болсақ, тағы да Цэнь Чжунмианның еңбегіне алдымен тоқталуға тура келеді. Автор «Хан шудың Батыс өңір тарауының географиялық түсініктемесі» (汉书西域传地理校释) атты еңбегінде Шыңжаң мен Орталық Азияның жер-су атауларын зерттеуде тарихи салыстырмалы тіл білімі әдісін (яғни фонетикалық антифония: қытай тіліндегі жер-су атауларының көне айтылуын қалпына келтіру және тиісті кезеңдегі этникалық жер-су атауларының айтылуымен салыстыру әдісі) пайдаланды (Цэнь, 1981). Бұл бұрынғыларға қарағанда жаңаша қадам болды. Сонымен қатар, бұл бағытта Чжоу Лянькуанның «Ұлы Таң патшалығының Батыс өңір естелігінің тарихи-географиялық зерттеу мақалалары» (大唐西域记史地研究丛稿)(Чжоу, 1984), Нью Ручэн мен Нью Ружидің «Жаңашар атауына сын-сарап» (疏勒名称试辨) мақаласы (Ниу, Ниу, 1986), «Шағатай тіліндегі «Тарих-и Рәшиди» ден (үзінді) және Аксу жер-су атауларының шығу тегі мен мағынасы туралы (察合台文历史文献〈热夏提王传〉(片段)注释一兼论阿克苏地名的来源及含意)(Нью, Нью, 1987) және Су

Бэйхайдың «Батыс өңірдің тарихи географиясы» (西域历史地理)(Су, 1988) атты ғылыми еңбектерін атауға болады. Бұл кезеңде аталмыш зерттеулердің ғылыми бағыты айқындала бастап, тарих, тарихи география, мәдениет тарихы, археологиялық зерттеулер, дін және саясат сынды бағыттарда салыстырмалы зерттеулер жүргізілді. Соның ішінде тарихи географиялық зерттеулерде негізінен ескі жазбалардағы жер-су атауларына түсініктеме беруге бағытталды.

1990 жылдардан кейін Қытайда Орталық Азияның тарихи картографиясы туралы зерттелу тіпті де қарқын ала бастады. Мысалы, Нью Чжуншүннің «Ежелгі дәуіріндегі Қытайдың Орталық Азия туралы географиялық зерттелуі мен танымы» (我国古代对中亚的地理考察和认识) кітабында ежелгі Қытайдың Орталық Азияны географиялық зерттеу мен түсінуге үлес қосқан 40-қа жуық адам мен 35 еңбекке шолу жасалған, яғни осыған дейін осы салада үлес қосқан ғалымдар мен олардың елеулі еңбектерін түгел қамтиды. Сондай-ақ, кітапта әрбір автордың немесе саяхатшының өмірі мен саяхат жолдары, тарихи география мен географиялық тарихты зерттеуге арналған әрбір шығарманың құндылығы мен кемшіліктері, әр шығарманың басылымы мен шығу тегі, әр шығармаға қатысты кейінгі ұрпақтардың пікірлері баяндалады. Әрқайсысының зерттеу тарихына қысқаша және сәйкес шолу беріледі. Сондықтан бұл кітапты жүйелі әрі жан-жақты еңбек және Орталық Азияның тарихи географиясын зерттеудегі негізгі құрал деп айтуға болады (Нью, 1990).

Цзи Дачун «Шыңжаң тарихи сөздігі» (新疆历史词典) (Цзи, 1994) мен Хэ Линчжу, Лю Вэйсин және т.б. бірге құрастырған «Солтүстік-батыстағы ұлттар сөздігі» (西北民族词典 (Хэ және т.б., 1998) атты жер-су атаулары сөздіктері – Қытайдың батысы мен солтүстік-батысымен шекаралас аймақтардағы адам аттары, этникалық топтар мен тайпалар және жер-су атауларын зерттеу мен түсіну үшін пайдалануға болатын маңызды құрал. Бұл еңбектер аталмыш аймақтардың жер-су атауларын ежелгі Қытай тіліндегі классикалық шығармалардағы сәйкес мазмұнға негіздеп түсіндіреді. Дегенмен, зерттеулерде жеке пікірлер көп болғанымен, жер-су атауларына қатысты кейбір түсініктемелер әлі де шектеулі.

2000 жылдары тарих, тарихи география, география, археология және тарихи лингвистика сияқты сабақтас пәндер бойынша зерттеулердің дамуы Орталық Азиядағы көне қалалардың орнын, жер-су атауларын және тасымал жолдарын одан әрі зерттеуге жаңа мүмкіндік берді. Сол жылдары Шүй Шұяның «Таң дәуіріндегі Жібек жолы және Орталық Азияның тарихи географиясы бойынша зерттеулер» (唐代丝绸之路与中亚历史地理研究) кітабында Орталық Азияның тарихы мен тарихи географиясына қатысты араб-ислам географиялық еңбектері мен Орталық Азияның жергілікті археологиялық деректері Қытайдың Таң патшалығы дәуіріндегі тиісті тарихи құжаттарымен салыстырмалы түрде зерттелді (Шүй, 2000). Юнусжан Әлидің «Қарахандар әулетінің ежелгі астанасы Баласағұн туралы зерттеу» (喀喇汗王朝古都巴拉萨衮考) және басқа мақалалары (Әли, 2001), Ху Чжэнхуаның «Қырғызстанның ежелгі Ош қаласының атауы туралы» (关于吉尔吉斯坦古城地名“奥什”) және басқа мақалаларында (Ху, 2001) да Орталық Азиядағы көне қалалардың орны мен жер-су атаулары әртүрлі қырынан зерттелді.

Юй Тайшанның «Екі Хан, Вэй, Цзин, Оңтүстік және Солтүстік патшалықтары тарихының Батыс өңір тарауын зерттеу» (两汉魏晋南北朝正史西域传研究) атты монографиясында (Юй, 2003) және Чжан Синцсанның «Қытай мен Батыс қарым-қатынасының тарихи материалдар жинағы» (中西交通史料汇编) (Юй, 2003) атты монографиясында Қытайдың классикалық еңбектеріндегі Орталық Азияның тарихи географиясын, жер атауларының эволюциясын және қытай тілі мен қытай тіліне жатпайтын жер атауларының сәйкестігін талқылайды. Дегенмен, мазмұны көне жер-су атауларымен шектеліп, «Батыс өңірдің су жолдары естелігі» (西域水道记) кітабындағы Мин және Цин

династияларынан бергі Тянь Шанның оңтүстік сілемінің тау-өзен атаулары, жолдарды, тау асулары және кейбір ресми атаулары сирек кездеседі.

Қытайда Орталық Азияның тарихи географиясы бойынша шыққан ең көлемді еңбектердің бірі – «Батыс аймақтың тарихы мен мәдениетінің сөздігі» (西域历史文化大词典). 2000-2012 жылдары арылығында Чжан Синьтай мен Хэ Лин қатарлылар бас болып құрастырған аталмыш сөздікте Қытайдың солтүстік-батыс аймағы, Шыңжаң және Орталық Азияның тарихы мен тарихи географиясы және мәдениеті туралы жалпы 19 мың атау-терминге түсініктеме берілген (Чжан, Хэ және т.б., 2012).

Жоғарыда аталған ғылыми еңбектермен қатар, Қытайда Орталық Азияның тарихы мен тарихи географиясы туралы бірқатар магистрлік және докторлық диссертациялар да қорғалды. Атап айтқанда, Жуи Кэмей 2007 жылы «Орталық Азиядағы түркіленудің тарихи процесі» (论中亚突厥化的历史进程) тақырыбында магистрлік диссертациясын қорғады (Жуи, 2018). Луо Ваньян 2007 жылы «Тимур империясы мен Қыпшақ хандығы арасындағы байланыс туралы» (论帖木儿帝国与钦察汗国的关系) атты магистрлік диссертациясын қорғады (Луо, 2007). Ван Синчунь 2012 жылы «Солтүстік-Батыс Қытай ғылыми экспедициясы» (中国西北科学考查团考古学史研究) деген докторлық диссертациясын қорғады (Ван, 2012). Лэ Линг 2017 жылы «X-XII ғасырлардағы Жібек жолы көлік желісін қалпына келтіру» (10-12 世纪陆上丝绸之路交通道路网络复原) деген магистрлік диссертациясын қорғады (Лэ, 2017). Ху Юменг 2018 жылы «Жібек жолы бойындағы мәдени алмасуларды зерттеу (б.з.б. II ғасыр)» деген магистрлік диссертациясын қорғады (Ху, 2018). Чжан Пэнфэй 2018 жылы «X-XIV ғасырлардағы Қытай мен шет елдер арасындағы археологиялық ашылымдар» (10-14 世纪丝绸之路考古发现与中外文化交流) деген Магистрлік диссертациясын қорғады (Чжан, 2018). Тарихшы-ғалым Әбулекім Әбдиршит 2018 жылы Нанкин университетінен «Батыс өңірдің су жолдары естелігіндегі Тянь Шань тауларының оңтүстік бағытының бойындағы түркілік жер-су атауларына анықтама және зерттеу» (西域水道记:天山南路回语地名考注与研究) деген тақырыпта докторлық диссертация қорғады (Әбдиршит, 2018). Гуй Лиян 2021 жылы «Маңызды Жібек жолы қаласы Термез туралы тарихи-географиялық зерттеуі» (丝路重镇铁尔梅兹城历史地理考察) деген магистрлік диссертациясын қорғады (Гуй, 2021). Ли Кэ 2021 жылы «X ғасырдағы қалалардың таралуының тарихи-географиялық зерттеуі» (10 世纪中亚城市分布的历史地理考察) деген магистрлік диссертациясын қорғады (Ли, 2021). Ли Цзя 2023 жылы «Таң патшалығы мен Араб Халифаты арасындағы қарым-қатынастағы Ферғананың саяси ұстанымы» (拔汗那在唐与大食关系中的政治立场研究) деген Магистрлік диссертациясын қорғады (Ли, 2021).

Қорытынды

Мақалада Қытайдағы Орталық Азияның тарихи географиясының зерттелуіндегі маңызды аспектілер мен жаңалықтар қарастырылды. Зерттеу барысында Қытай тарихнамасындағы деректер мен еңбектердің эволюциясы талданып, Орталық Азияның тарихи географиясына қатысты жаңа ғылыми көзқарастар ұсынылды. Жалпы алғанда, Азия мен Еуропа құрлығын бір-біріне жалғап жатқан, тарихи Жібек жолы еңдей өтетін Орталық Азия аймағына көршілес жатқан Қытайдың тарихтан бері жігі назар аударып келгені мәлім. Сондықтан да, Орталық Азияның тарихи картографиясы туралы зерттелуде бірінші қол дереккөзі ретінде Қытай тіліндегі тарихи жазба деректер мен карталардың тарихи құндылығы мен маңызы жоғары.

Мақалаға өзек болған Орталық Азияның тарихи географиясының Қытайдағы зерттелу жағдайына келер болсақ, аталмыш зерттеулерді 1990-жылдарға дейінгі және кейінгі деп екі кезеңге бөліп қарастыруға болады. Ең алдымен, 1930 жылдарда Орталық Азия тарихы

туралы шет тілдердегі маңызды зерттеу еңбектерінің қытай тіліне аударылуы да Қытайдың Орталық Азия аймағын тануына айтарлықтай үлес қосты. Одан кейінгі кезеңде Қытайдың Орталық Азия туралы ғылыми бағыттағы зерттеулері 1960-1970 жылдарда ғана басталды. Сол жылдары Қытайда Орталық Азияны зерттейтін арнайы зерттеу орталықтары мен ғылыми институттар ашылып, ғылыми басылымдар мен журналдар жарыққа шықты. Ал, 1990 жылдардан кейінгі кезеңде Қытайда Орталық Азияның тарихы мен тарихи географиясы туралы зерттеулер тың белеске көтерілді. Бұл ең алдымен тәуелсіз Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы дипломатиялық және экономикалық байланыстардың жанданумен тіке байланысты болды. Сол жылдары Қытайдың Орталық Азия саясаты мен стратегиясының шеңберінде көптеген қытайлық университеттері мен академиялық орталықтарда Орталық Азия бойынша ғылыми орталықтары мен институттар көптеп ашылып, сала мамандары қалыптасып, көптеген ғылыми еңбектер жарық көрді.

Қытайдың академиялық басылымдар реестрі саналатын «CNKI» сайтында тіркелген мәліметтер бойынша, 1934-2024 жылдары аралығында Қытайда Орталық Азия туралы жалпы 38600 еңбек жарық көріп, оның ішінде мерзімді басылым 22500, дипломдық және диссертациялық жұмыстар 5014, кітап 2729, газет мақалалары 2721, жылдық жинақ 2225 және конференция 914 болған (CNKI, 2024). Аталмыш сандық мәліметтерге қарап-ақ Қытайдың Орталық Азия бойынша зерттеулерінің ауқымын бағамдауға болады. Осы аталған зерттеулердің маңызды бір бөлігін Орталық Азияның тарихы мен тарихи географиясы туралы зерттеулер ұстайтыны анық.

Әдебиеттер:

Жанболат, С., 2012 – *Жанболат С.* Ежелгі ұлыс тарихы. Алматы: «Атажұрт» баспа орталығы. 2012. 296 с.

Қанай, Ө., 2019 – *Қанай Ө.*, Қытайдың Орталық Азия туралы зерттеулері. Азия-Еуропа. 2019. №37. С. 29-36.

CNKI, 2024 – <https://cnki>.

阿布力克木·阿布都热西提, 2018 – 西域水道记天山南路回语地名考注与研究 («Батыс өңірдің су жолдары естелігіндегі» Тянь Шань тауларының оңтүстік бағытының бойындағы түркілік жер-су атауларына анықтама және зерттеу). 南京大学. 博士学位毕业论文. 2018. 772 с.

岑仲勉, 1958 – 突厥集史 (Түрік тарихының жинағы). 北京: 中华书局, 1136 с.

岑仲勉, 1958 – 西突厥史料补阙及考证 (Батыс Түрік қағанатының тарихи материалдары бойынша қосымша және зерттеулер). 北京: 中华书局, 1958. 260 с.

岑仲勉, 1981 – 汉书西域传地理校释 (Хан шудың Батыс өңір тарауының географиялық түсініктемесі). 北京: 中华书局, 1981. 602 с.

馮承鈞, 1982 – 西域地名 (Батыс өңірдің жер-су атаулары). 北京: 中华书局, 1982. 165 с.

馮承鈞, 1930 – 西域地名 (Батыс өңірдің жер-су атаулары). 北京: 中华书局, 1930. 74 с.

桂利燕, 2021 – 丝路重镇铁尔梅兹城历史地理考察 (Маңызды Жібек жолы қаласы Термез туралы тарихи-географиялық зерттеуі). 陕西师范大学. 硕士学位论文毕业论文. 2021. 143 с.

汉书 (Хан шу), 卷 61.

胡振华, 2001 – 关于吉尔吉斯斯坦古城地名“奥什” (Қырғызстанның «Ош» ежелгі қаласының жер атауы туралы). 中央民族大学学报, 3 期, 2001. С. 89-92.

胡宇蒙, 2018 – 丝绸之路沿线文化交流研究(公元前 2 世纪—公元 2 世纪) [Жібек жолы бойындағы мәдени алмасуларды зерттеу (б.з.б. II ғасыр)]. 陕西师范大学. 硕士学位论文毕业论文. 2018. 111 с.

- 纪大椿, 1994 – 新疆历史词典 (Шыңжаң тарихи сөздігі). 乌鲁木齐: 新疆人民出版社. 1994. 752 с.
- 巨克梅, 2007 – 论中亚突厥化的历史进程 (Орталық Азиядағы түркіленудің тарихи процесі туралы). 兰州大学. 硕士学位论文毕业论文. 2007. 54 с.
- 拉施特, 1983 – 史集 (Жамиғ ат-тауарих). 余大均, 周建奇译. 北京: 商务印书馆. 1983. 12 том.
- 周连宽, 1984 – 大唐西域记史地研究丛稿 (Батыс өңір тарауының географиялық түсініктемесі). 北京: 中华书局. 320 с.
- 李珂, 2021 – 10 世纪中亚城市分布的历史地理考察 (10 ғасырдағы қалалардың таралуының тарихи-географиялық зерттеуі). 陕西师范大学. 硕士学位论文毕业论文. 2021. 81 с.
- 刘委新等, 1998 – 西北民族词典 (Солтүстік-батыстағы ұлттар сөздігі). 乌鲁木齐: 新疆人民出版社. 1998. 1173 с.
- 李佳, 2023 – 拔汗那在唐与大食关系中的政治立场研究 (Таң патшалығы мен Араб халифаты арасындағы қарым-қатынастағы Ферғананың саяси ұстанымы). 兰州大学. 硕士学位论文毕业论文. 2023. 67 с.
- 罗万艳, 2017 – 论帖木儿帝国与钦察汗国的关系 (Тимур империясы мен Қыпшақ хандығы арасындағы байланыс туралы). 贵州师范大学. 硕士学位论文毕业论文. 2017. 41 с.
- 乐玲, 2017 – 10-12 世纪陆上丝绸之路交通道路网络复原 (X-XII ғасырлардағы Жібек жолы қарым-қатынас желісін қалпына келтіру). 陕西师范大学. 硕士学位论文毕业论文. 2017. 123 с.
- 米儿咱·马黑麻·海答儿, 1983 – 中亚蒙兀儿史: 拉失德史 (Тарих-и Рашиди). 王治来译. 乌鲁木齐: 新疆人民出版社. 1983. 897 с.
- 牛汝辰, 牛汝极, 1986 – 疏勒名称试辨 (Жаңашар атауына сын-сарап). 地名知识, 4 期, 1986. 86 с.
- 牛汝辰, 牛汝极, 1987 – 察合台文历史文献〈热夏提王传〉(片段)注释一兼论阿克苏地名的来源及含意 (Шағатай тіліндегі «Тарих-и Рәшиди» ден (үзінді) және Ақсу жер-су атауларының шығу тегі мен мағынасы туралы). 新疆大学学报, 4 期, 1987. С. 101-105.
- 钮仲勋, 1990 – 我国古代对中亚的地理考察和认识 (Ежелгі дәуіріндегі Қытайдың Орталық Азия туралы географиялық зерттелуі мен танымы). 北京: 测绘出版社, 1990. 116 с.
- 史记 (Шыңцзи), 卷 123.
- 苏北海, 1988 – 西域历史地理 (Батыс өңірдің тарихи географиясы). 乌鲁木齐: 新疆大学出版社, 1988. 396 с.
- 王治来, 1980 – 中亚史 (Орталық Азия тарихы). 北京: 中国社会科学院出版社, 1980. 287 с.
- 王治来, 1989 – 中亚近代史 (Орталық Азиядағы қазіргі заман тарихы). 兰州: 兰州大学出版社, 1989. 405 с.
- 王新春, 2012 – 中国西北科学考查团考古学史研究 (Солтүстік-Батыс Қытай ғылыми экспедициясының археологиялық тарихын зерттеу). 兰州大学. 博士学位毕业论文, 2012. 327 с.
- 徐松, 1819 – 西域水道記 (Батыс өңірдің су жолдары естелігі), 12 том.
- 许序雅, 2000 – 唐代丝绸之路与中亚历史地理研究 (Таң дәуіріндегі Жібек жолы және Орталық Азияның тарихи географиясы бойынша зерттеулер). 兰州: 西北大学出版社, 2000. 252 с.
- 羽田亨, 2005 – 西域文明史概论 (Батыс өңірдің мәдениет тарихы). 耿世民译. 北京: 中华书局, 2005. 207 с.

余太山, 2003 – 两汉魏晋南北朝正史西域传研究 (Екі Хан, Вэй, Цзин, Оңтүстік және Солтүстік патшалықтары тарихының Батыс өңір тарауын зерттеу). 北京: 中华书局, 2003. 573 с.

尤努斯江·艾力, 2001 – 喀喇汗王朝古都巴拉萨衮考(Қарахандар әулетінің ежелгі астанасы Баласағон туралы зерттеу).新疆大学学报, 1 期, 2001.С. 83-90.

张星娘, 2003 – 中西交通史料汇编(Қытай мен Батыс қарым-қатынасының тарихи материалдар жинағы). 北京:中华书局, 2003. 2319 с.

张新泰, 贺灵, 2012 – 西域历史文化大词典(Батыс аймақтың тарихы мен мәдениетінің сөздігі). 乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2012. 1811 с.

张鹏飞, 2018 – 10-14 世纪丝绸之路考古发现与中外文化交流(X-XIV ғасырлардағы Қытай мен шет елдер арасындағы археологиялық ашылымдар). 陕西师范大学. 硕士学位论文毕业论文, 2018. 99 с.

志费尼, 1981 – 世界征服者史 (Тарихи жаһангушай). 何高济译. 呼和浩特: 内蒙古人民出版社, 1981. 1024 с.

References:

Abudurexiti, A., 2018 – *Abudurexiti, A. Xiyu shuidao ji Tianshan nanlu huiyu diming kaozhu yu yanjiu*. Nanjing daxue. Boshi xuewei biye lunwen. 2018. 772 с.

Aili, Y., 2001 – *Aili Y. Kalahan wangchao gudu Balasagun lao*. Xinjiang daxue xuebao, 1 qi, 2001. С. 83-92.

CNKI, 2024 – <https://cnki.net>.

Cen Zhongmian, 1958 – *Cen Zhongmian*. Tujue ji shi. Beijing: Zhonghua shuj, 1985. 1136 с.

Cen Zhongmian, 1958 – *Cen Zhongmian*. Xi tujue shiliao bu que ji kaozheng. Beijing: Zhonghua shuju, 1958. 260 с.

Cen Zhongmian, 1981 – *Cen Zhongmian*. Hanshu xiyu chuan dili xiaoshi. Beijing: Zhonghua shuju, 1981. 602 с.

Cen Zhongmian, 1990 – *Cen Zhongmian*. Woguo gudai dui zhongya de dili kaocha he renshi. Beijing: Cehui chuban she, 1990. 116 с.

Feng Chengjun, 1930 – *Feng Chengjun*. Xiyu diming, 1930. 74 с.

Feng Chengjun, 1982 – *Feng Chengjun*. Xiyu diming. Beijing: Zhonghua shuju, 1982. 165 с.

Gui Liyan, 2021 – *Gui Liyan*. Si lu zhongzhen Termiz cheng lishi dili kaoca. Shanxi shifan daxue. Shuoshi xuewei biye lunwen, 2021. 143 с.

Haneda Toru, 2005 – *Haneda Toru*. Xiyu wenming shi gailun. Gengshimin yi. Beijing: Zhonghua shuju, 2005. 207 с.

Hu Yumeng, 2018 – *Hu Yumeng*. Sichou zhi lu yanxian wenhua jiaoliu yanjiu (gongyuan qian 2 shiji — gongyuan 2 shiji). Shanxi shifan daxue. Shuoshi xuewei biye lunwen, 2018. 111 с.

Hu Zhenhua, 2003 – *Hu Zhenhua*. Guanyu jierjisisitan gucheng diming Osh. Zhongyang minzu daxue xuebao, 3 qi, С. 89-92.

Ji Dachun, 1994 – *Ji Dachun*. Xinjiang lishi cidian. Wulumuqi: Xinjiang renmin chuban she, 1994. 752 с.

Ju Kemei, 2007 – *Ju Kemei*. Lun zhongya tujuehua de lishi Jincheng. Lanzhou daxue. Shuoshi xuewei biye lunwen, 2007. 54 с.

Kanay, O., 2019 – *Kanay O. Kytaidyng Ortalyq Azia turaly zertteuleri*. Asy Aurupa. №37, 2019. С. 29-36.

Le Ling, 2017 – *Le Ling*. 10-12 shiji lushing sichou zhi lu jiaotong daolu wangluo fuyuan. Shanxi shifan daxue. Shuoshi xuewei biye lunwen, 2017. 123 с.

Li Jia, 2023 – *Li Jia*. Bahana zai tang yu dashi guanxi zhong de zhengzhi lichang yanjiu. Lanzhou daxue. Shuoshi xuewei biye lunwen, 2023. 67 с.

Liu Weixin tb, 1998 – *Liu Weixin*. Xibei minzu cidian. Wulumuqi: Xinjiang renmin chuban she, 1998. 1173 c.

Luo Wanyan, 2017 – *Luo Wanyan*. Lun tiemuer digup yu qincha hanguo de guanxi. Guizhou shifan daxue. Shuoshi xuwei biye lunwen, 2017. 41 c.

Myrza.Mahmut.Haidar, 1983 – *Myrza.Mahmut.Haidar*. Zhongya meng wu er shi: La shi de shi. Wangzhilai yi. Wulumuqi: Xinjiang renmin chuban she, 1983. 897 c.

Niu Ruchen, Niu Ruji, 1986 – *Niu Ruchen, Niu Ruji*. Shule mingcheng shibian. Diming zhishi, 4 san, 1986. 86 c.

Niu Ruchen, Niu Ruji, 1987 – *Niu Ruchen, Niu Ruji*. Chahetai wen lishi wenxian<Rexitiwang chuan>(Pianduan) zhushi — Jian lun Akesu diming de laiyan ji hanyi. Xinjiang daxue xuebao, 4 san, 1987. C. 101-105.

Rashid, 1983 – *Rashid*. Shi ji. Yudayun, Zhoujianqi yi. Beijing: Shangwu yinshu guan, 12 tom.

Shiji, 1983 – *Shiji*. Juan 123.

Su Beihai, 1988 – *Su Beihai*. Xiyu lishi dili. Wulumuqi: Xinjiang daxue chuban she, 1988. 396 c.

Tishchenko, V., 2010 – *Tishchenko*. Transportinfrastructure of Xinjiang in the context of China's new policy of opening up the west. The Proceedings of the International Conference on Asia-Pacific Maritime Infrastructure and Logistics, 2010. 2 c.

Wang Zhilai, 1980 – *Wang Zhilai*. Zhongya shi. Beijing: Zhongguo shehui kexueyuan chuban she, 1980. 287 c.

Wang Zhilai, 1989 – *Wang Zhilai*. Zhongya jindai shi. Lanzhou: Lanzhou daxue chuban she, 1989. 405 c.

Xu Song, 1819 – *Xu Song*. Xiyu shuidaoji, 1819. 12 tom.

Xu Xuya, 2000 – *Xu Xuya*. Tangdai sichou zhi lu yu zhongya lishi dili yanjiu. Lanzhou: Xibeidaxue chuban she, 2000. 252 c.

Yu Taishan, 2003 – *Yu Taishan*. Liang han wei jin nan bei chao zhengshi xiyu chuan yanjiu. Beijing: Zhonghua shuju, 2003. 573 c.

Yu Yuan, 2008 – *Yu Yuan*. Guanyu tujuede xijiankang dazhan. Guizhou shifan daxue. Shuoshi xuwei biye lunwen, 2008. 67 c.

Zhang Pengfei, 2018 – *Zhang Pengfei*. 10-14 shiji sichou zhi lu kaogu faxian yu zhongwai wenhua jiaoliu. Shanxi shifan daxue. Shuoshi xuwei biye lunwen, 2018. 99 c.

Zhang Xingliang, 2003 – *Zhang Xingliang*. Zhongxi jiaotong shiliao huibian. Beijing: Zhonghua shuju, 2003. 2319 c.

Zhang Xintai, Heling, 2012 – *Zhang Xintai, Heling*. Xiyu lishi wenhua da cidian. Wulumuqi: Xinjiang renmin chuban she, 2012. 1811 c.

Zhou Liankuan, 1984 – *Zhou Liankuan*. Datang xiyu ji shi di yanjiu congkao. Beijing: Zhonghua shuju, 1984. 320 c.

Zhanbolat, S., 2012 – *Zhanbolat, S*. Ezhelgi ulyz tarihy. Almat: «Atazhurt» baspa ortalygy. 2012. 296 c.

Zhi Feini, 1981 – *Zhi Feini*. Shijie zhengfu zhe shi. Hegaojiyi. Huhehaote: Neimenggu renmin chuban she, 1981. 1024 c.

¹Қайполла К., ²Муратбекова А.М., ³Занадил Ж. ²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казакстан

²Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, Алматы, Казакстан

³Евразийский научно-исследовательский институт, Алматы, Казакстан

E-mail: qayrekeqay@gmail.com, ²albina.muratbek@gmail.com,

³zhuldiz_zanadil@hotmail.com

ИССЛЕДОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В КИТАЕ

Аннотация. Статья посвящена систематическому изучению исследований по исторической географии Центральной Азии в китайской историографии. Основная цель статьи – анализировать эволюцию взглядов китайских ученых о регионе, начиная с первых научных трудов по этой теме и до современных исследований. В статье представлены новые научные подходы на основе китайских источников, которые освещают важные аспекты исторической географии региона. Методологическая база включает сравнительно-исторический, источниковедческий и историографический методы, которые применяются для анализа и систематизации ключевых данных. Сравнительно-исторический метод позволяет выявить общие черты географических взаимосвязей между Китаем и Центральной Азией, а методы источниковедческого анализа дают возможность глубже рассмотреть содержание данных. Историографический метод систематизирует источники по хронологическим периодам, что позволяет выделить особенности каждой исторической эпохи. В результате исследования предложены новые научные подходы, способствующие углублению знаний об исторической географии Центральной Азии.

Благодарность: М статья выполнена в рамках целевого программного финансирования проекта по теме «Историческая география Центральной Азии», осуществляемого Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан. (индивидуальный регистрационный номер: BR21882416).

Ключевые слова: Центральная Азия, Историческая картография, Китайские данные, Географические исследования, Научные взгляды, Древние данные, Эволюция исследований, Западный регион, Исследовательские новшества, Методология источниковедения

¹Kaipolla K., ²Muratbekova A.M., ³Zanadil Zh.

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

² Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Almaty, Kazakhstan

³Eurasian Research Institute

E-mail: qayrekeqay@gmail.com, ²albina.muratbek@gmail.com,

³zhuldiz_zanadil@hotmail.com

RESEARCH OF HISTORICAL GEOGRAPHY OF CENTRAL ASIA IN CHINA

Abstract. The article focuses on a methodical examination of research on the historical geography of Central Asia in Chinese historiography. The main aim of the paper is to analyze the evolution of Chinese scholars' perspectives on the region, including from the earliest works to the most recent studies. The article provides new scholarly approaches based on Chinese sources, shedding light on important aspects of the historical geography of the region. The methodology incorporates comparative-historical, source-critical, and historiographical methods to analyze and systematize key data. The comparative-historical method reveals the common features of the geographical connections between China and Central Asia, while source analysis methods enable a deeper understanding of the data's content. The historiographical method organizes sources chronologically, highlighting the characteristics of each historical period. As a result, the article offers new scientific approaches to the historical geography of Central Asia, contributing to the further development of knowledge in this field.

Acknowledgments: This article was carried out within the framework of the targeted program funding project on the topic of "Historical Geography of Central Asia," implemented by the

Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan. (personal registration number: BR21882416).

Keywords: Central Asia, Historical cartography, Chinese sources, Geographical studies, Scientific perspectives, Ancient data, Evolution of studies, Western region, Research innovations, Source methodology

Авторлар туралы мәлімет:

Қайполла Қайрат, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, PhD докторант, Алматы, Қазақстан.

Муратбекова Альбина Мырзахановна, PhD, Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Еуразиялық ғылыми-зерттеу институтының аға ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан.

Занадил Жұлдыз, PhD, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Қайполла Қайрат, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, PhD докторант, Алматы, Казахстан.

Муратбекова Альбина, PhD, старший научный сотрудник Евразийского научно-исследовательского института Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмета Яссави, Алматы, Казахстан.

Жұлдыз Занадил, PhD, научный сотрудник Евразийского научно-исследовательского института Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмета Яссави, Алматы, Казахстан.

Information about authors:

Kaipolla Kairat, Al-Farabi Kazakh National University, Faculty of Oriental Studies, teacher of the Department of Turkish Studies and History of the East, Almaty, Kazakhstan.

Muratbekova Albina Mirzakhonovna, PhD, senior research fellow at the Eurasian Research Institute of the Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Almaty, Kazakhstan.

Zhuldyz Zanadil, PhD, researcher Eurasian Research Institute of the Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Almaty, Kazakhstan.